

رضا خان؛ تثبیت قدرت

سقوط کابینه سیاه

عمر دولت سید ضیاء کوتاه بود. او پس از گذشت سه ماه، از مسند قدرت کنار گذاشته، و با حمایت انگلیس به فلسطین رفت در آن زمان فلسطین تحت قیمومت انگلیس بود، پس از سید ضیاء، قوام السلطنه مأمور تشکیل کابینه شد. سفارت انگلیس پیشنهاد کرد تا بعد از سید ضیاء، رضا خان، عمل دیگر کودتا شود اما با این پیشنهاد احمد شاه مخالفت کرد و قوام به نخست وزیری رسید.

بعد از کودتای 1299 ش. جاه طلبی های رضاخان، ابری در آسمان ایران ایجاد کرد. در این زمان دولت های ناپایدار پی در پی تشکیل شد اما رضاخان، با وجود تغییر کابینه های سید ضیاء، قوام السلطنه، مشیرالدوله و مستوفی الممالک، هم چنان بر مصدر قدرت و وزارت جنگ باقی ماند. او این مدت تسلطش را بر ارتش تثبیت کرد، ژنرال مری را از «وزارت داخله» به «وزارت جنگ» انتقال داد و بر نفوذ خود افزود. اقدام های خودسرانه رضاخان، با طرح شایعه استعفای خود و صحنه سازی، طرفدارانش را علیه مجلس تحریک کرد، و مخالفان را مورد ضرب و شتم قرار داد. طرفداران و حامیان رضاخان، به شکلی سازمان یافته راه او را ادامه دادند. تیمور تاش، داور، تقی زاده تدین، از نمایندگان تجدد طلب بود و سلیمان میرزا که از اولین پایه گذاران «جریان کمونیستی» ایران به حساب می آمد، به همراه بعضی از فرما سونرهای شناخته شده، نظیر محمد علی فروغی، به دفاع رضاخان پرداختند. در چنین شرایطی، آیت الله مدرس، در میدان مبارزه با خود کامگی رضاخان ایستادگی میکرد، او به همراه عده ای از نمایندگان، دولت و دربار را از سلطه استعمار انگلیس و رضاخان نجات دهد و تاپای جان، در این راه پایداری کرد.

جنگ داخلی ایران
در پیروزی ناپایداری

✓ نخست وزیر رضاخان

رضاخان با تبلیغ های گسترده، دسیسه چینی و دستاویز قرارداد نامنی در کشور، خواهان قدرت و اختیارات بیش تری شد. با وجود مخالفت ها، نه تنها موفق به تثبیت موقعیتش شد، بلکه احمد شاه و مجلس رانانچار به انتخاب خود به نخست وزیر کرد، اما این هدف نهایی اش نبود.

احمد شاه در سوم آبان 1302 فرمان نخست وزیرى اورا صادر کرد و بلافاصله به اروپا رفت.

شاه با این اقدام عملا کشور را به دست رضاخان سپرد. انگلیسی ها و عوامل وابسته آن ها، از یک سو چنین تبلیغ می کردند که وضع کشور بحرانی و آشفته است. و به شاه توصیه کردند که برای مدتی کشور را ترک کنند و از دیگر سو، خروج احمد شاه از کشور، نشانه بی کفایتی و بی علاقهگی اش به ایران را اعلام کردند!

✓ قدرت طلبی به اسم جمهوری خواهی

اگرچه از ابتدای کودتا 1299، انگلستان نظام حکومتی معینی را برای ایران پیشنهاد

نکرده بود اما با حمایت رضاخان و حمایت از او، آشکار بود که هدف مورد نظرش در ایران، تنها از یک حکومت مستبد امکان پذیر است، لازمه این کار، تغییر نظام حکومتی ایران بود. همزمان با نخست وزیر رضاخان در ایران، مصطفی کمال پاشا (آتاتورک) با حمایت دولت انگلستان، در کشور عثمانی (ترکیه) به قدرت رسید. او نظام امپراتوری عثمانی را لغو و نظام «جمهوری» را تأسیس کرد. این واقعه، بهانه ای بود که حکومت رضاخان به جای سلطنت قاجار نیز بود.

رضاخان با تقلب انتخابات دوره پنجم را در مجلس شورای ملی برگزار کرد توانست در پناه حمایت حزب ها و جریان سیاسی و طرفدار خود توانست اکثریتی موافق خود روئد مجلس کنده این نمایندگان همچون آیت الله مدرس، مستوفی الممالک، دکتر مصدق، مشیرالدوله و موثمن الملک نیز که مورد توجه مردم بودند، به مجلس راه یافتند.

پس از تشکیل دوره پنجم مجلس در بهمن ماه 1302 کوشش برای برقراری نظام جمهوری در ایران، با اتحاد حزب «تجدد» به رهبری داور، تیمورتاش تدین و حزب «سوسیالیست»، به رهبری سلیمان میرزا اسکندری آغاز شد. آیت الله مدرس از ماهیت جمهوری رضاخان باخبر بود، رهبری مخالفان را در دست گرفت. او به همراه عده ای دیگر از اقلیت مجلس، مخالفت را با طرح جمهوری خواهی یک نامزد (رضاخان) نیز بیشتر نداشت، ابراز کرد.

آیت الله مدرس، طی نطقی اعلام کرد: «مبنای این جمهوری، بنا بر اراده ملت نیست. بلکه انگلستان می خواهد آن را به ملت ایران تحمیل نماید، تا حکومتی را که صد درصد دست نشانده و تحت اراده خود باشد در ایران برقرار سازد... اگر واقعاً نامزد و کاندیدای جمهوری فردی آزادی خواه و وطن دوست بود، حتماً با او موافقت می کردم و از هیچ کمک و مساعدتی دریغ نمی ورزیدم»

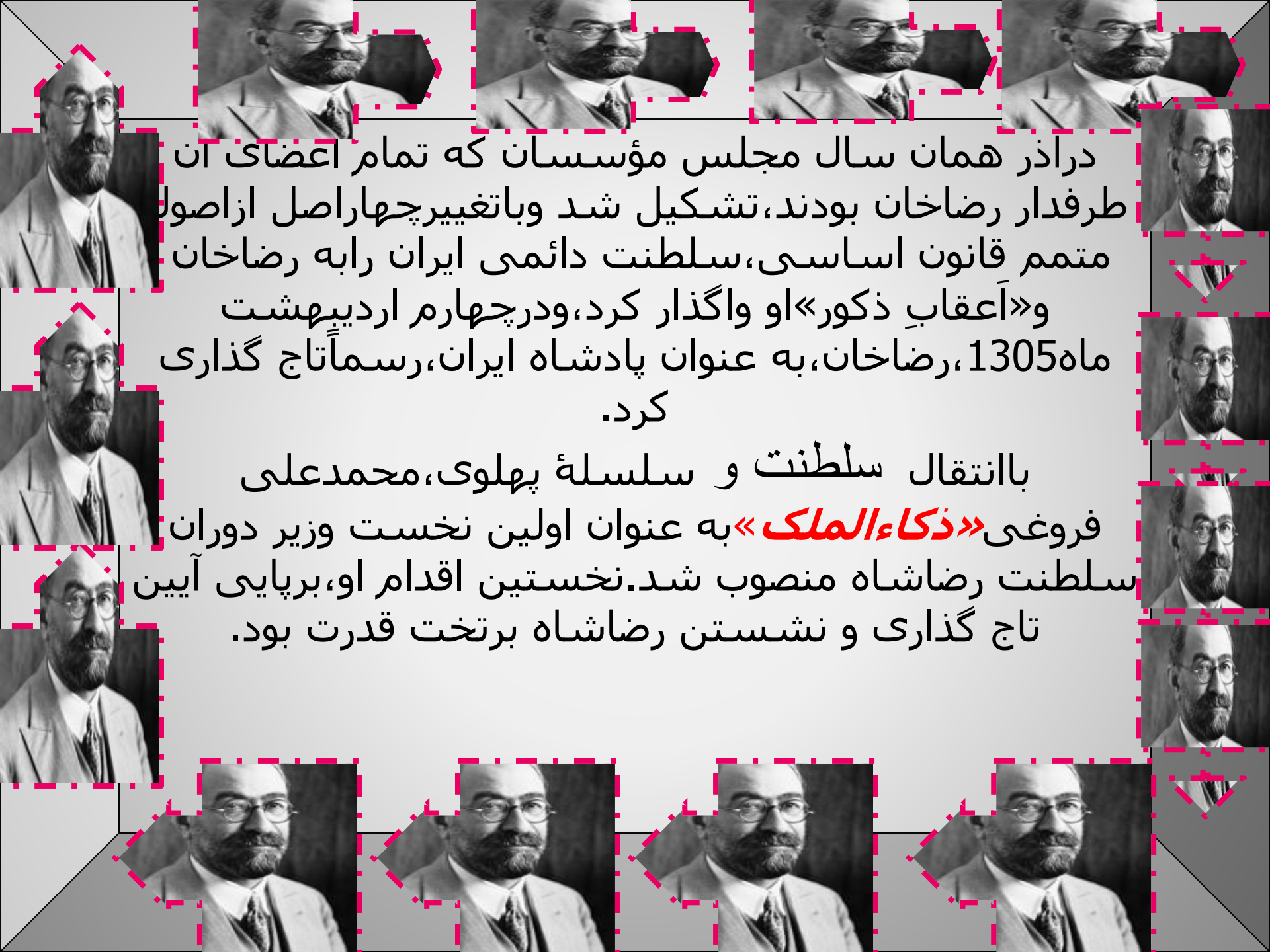
سرانجام، مخالفت نمایندگان اقلیت مجلس، علما و مردم با طرح جمهوری رضاخانی، مقاصد او را با شکست روبه رو کرد.

برکناری سلسله قاجار و تغییر سلطنت

رضاخان و هوادارانش پس از شکست طرح جمهوری خواهی، در صدد برآمدن از طریق دیگر سلطنت را از دست خاندان قاجار در آوردند. سپس با تبلیغات گسترده، مجلس شورای ملی در روز نهم 1304 ماده واحده ای مبنی بر خلع سلسله قاجار و واگذاری نیابت موقت سلطنت به رضاخان را تصویب کرد.

کوشش شخصیت ها همچون آیت الله مدرس برای جلوگیری از تغییر سلطنت موثر نبود. اکثریت نمایندگان در مورد واحده رأی مثبت دادند
آیت الله مدرس در حالی که می

گفت: **«اگر هزار بار رأی بدهید، [این کار] برخلاف قانون است»** مجلس راترک کرد

دراذر همان سال مجلس مؤسسان که تمام اعضای آن طرفدار رضاخان بودند، تشکیل شد و با تغییر چهار اصل از اصول متمم قانون اساسی، سلطنت دائمی ایران را به رضاخان و «آعقابِ ذکور» او واگذار کرد، و در چهارم اردیبهشت ماه 1305، رضاخان، به عنوان پادشاه ایران، رسماً تاج گذاری کرد.

با انتقال سلطنت و سلسله پهلوی، محمدعلی فروغی «**ذکاء الملک**» به عنوان اولین نخست وزیر دوران سلطنت رضا شاه منصوب شد. نخستین اقدام او، برپایی آیین تاج گذاری و نشستن رضا شاه بر تخت قدرت بود.

شرایط داخلی ایران

چنان که در درس های گذشته با اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران در دوره قاجار آشنا شدید، حوادث تلخ دوران مشروطه، انحراف آن نهضت از مسیر اهداف اولیه، باعث سرخوردگی مردم و رهبران سیاسی و مذهبی ایران شده بودند. بروز جنگ جهانی اول و مداخله های گسترده بیگانگان در سرنوشت مردم ایران که با غارت منابع ملی، فقر اقتصادی، قحطی، گرسنگی و ناامنی های اجتماعی همراه بود مصیبت ها افزود بر استقلال ایران، با حضور قدرت های بیگانه در شمال و جنوب کشور، به شکلی فزاینده خدشه دار شده بود.

از سوی دیگر بی کفایتی احمد شاه و دولت مردان سرپیچی حاکمان محلی از فرمان حکومت مرکزی، موجب آشوب و ازمیان رفتن امنیت در جامعه گردیده بود. از این رو، در میان خواسته های مردم، «نیاز به امنیت» یکی از موارد اساسی به شمار می رفت.

از جمله اقداماتی که نفوذ رضاخان را در میان مردم افزایش داد، سرکوب «شیخ خزعل» بود. شیخ خزعل که وابستگی اش به انگلستان بر کسی پوشیده نبود، منطقه خوزستان را زیر سیطره خود در آورده بود. انگلیسی ها که در معادله های سیاسی جدید خود، خواهان افزایش قدرت رضاخان بود، به منظور جانبداری از او، دست از حمایت شیخ خزعل برداشت. و نیز شیخ خزعل در مقابل رضاخان تسلیم شد. این واقعه که به قربانی شیخ خزعل ختم شد، در افکار مردم، تصویری قهرمانانه و حتی ضد انگلیسی، از رضاخان ایجاد کرد.

تهیه کننده:

اقدس زندگی

دبیر تاریخ دبیرستانهای دخترانه خمین

(دبیرستان پینه)

استان مرکزی

ناحیه خمین